

Hüseynqulu Sarabskinin Azərbaycan Mədəniyyətinin inkişafındakı müstəsna xidmətləri dəyərləndirmək üçün onun keçdiyi mənalı sənət yoluna qısa nəzər salmaq da kifayətdir...

Hüseynqulu Sarabski

Azərbaycan professional musiqi teatrının banilərindən biri kimi

Maraqlıdır ki, o yalnız istedadlı aktyor tək deyil, həm də bacarıqlı rejissor, kamil pedaqoq, səriştəli teatr xadimi, Azərbaycan professional musiqili teatrının banilərindən biri kimi də fərqlənmiş, geniş şöhrət qazanmışdır.

1926-cı ildə Azərbaycanın əməkdar artisti, 6 il sonra isə xalq artisti adlarına layiq görülmüşdür.

Adı əsrin yeniləşən, dəyişən, müasirləşən sənət alimlərinin simvollarından birinə çevrilən, əsrin səsinə səs verən, tarixi yaradan sənət fədaisi Hüseynqulu Sarabski əlbəttə ki, səhnəmizin əfsanəvi Məcnunu tək daha çox yadda qalmışdır...

O, sənətini musiqi incisi - "Leyli və

Məcnun" zirvəsindən başlamış, bütün ömrünü bu zirvənin məsuliyyətini, onun ucalığını dərk edərək yaşamış, sənətinə, peşəsinə vurğunluğu ilə nəsilərə nümunə olmuşdur.

Hüseynqulu Sarabski 1879-cu ildə Bakıda kasıb bir ailədə dünyaya göz açmışdır. Əslində onun həyatı maraqlı bir filmin süjeti ola bilərdi: taleyi də, sənət yolu da daxilən bütöv, mətin, qarşısına qoyduğu məqsədə gedən yolda hər cür maneələri dəf edən, ən əsası isə sevdiyi işinə, peşəsinə vurğunluğunu ömrünün son anınadək saxlayan böyük bir aktyorun, şəxsiyyətin həyat tarixçəsidir. İlk sənət məhəbbətinə o, son nəfəsində də sadıq qalmışdır.

Uşaqlıqdan Hüseynqulu Sarabski musiqiyə böyük həvəsi və yaxşı səsi ilə seçilirdi. Özünün xatirələrində yazdığı

kimi "Məhərrəmlik vaxtında dini nəğmələr oxuyar, mərsiyə deyər, minacat çəker, eyni zamanda el şənliklərində, toyda-bayramda muğamlara, mahnılara qulaq asar, öyrənərdi". 12 yaşlı Hüseynqulu ilk dəfə teatr tamaşasına baxır: bu həvaskarların ifasında "Xan Sarabi" adı ilə qoyulmuş Mirzə Fətəli Axundovun "Sərgüzəşti- vəzir-i-xani-Lənkəran" komediyası idi.

Əsl soyadı Rzayev olan Hüseynqulunun sonralar götürdüyü səhnə təxəllüsü-Sarabski də bu güclü təəssüratın əks-sədası oldu. Elə bu gündən teatr və musiqi onun arzu və xəyallarında qoşalaşdı. Azərbaycanda milli dramaturgiyanın əsasını qoymuş Mirzə Fətəli Axundovun əsəri Azərbaycanın ilk opera artistinin taleyində rəmzi bir mənə alaraq onu əbədləşdirən ada təkən verdi.

Hüseynqulu Sarabski teatra çətin bir dönmədə gəlmişdi. Teatrı "şeytan əməli", aktyorluğu isə "kişiyə yaraşmaz peşə" hesab edənlərin tənəsinə, bəzən də hədə-qorxusuna sinə gərərək öz arzuları və xəyallarına doğru inamla gedirdi.

Kiçik yaşlardan ağır zəhmətə qatlaşan, ağır fiziki işlərdən də çəkinməyən-dəmirçi, daşyonan, fəhlə işləyən Hüseynqulu yeni əsrin səsinə eşidirdi. O, oxumaq, təhsil almaq istəyi ilə özünü oda-közə vurur, qazandıqını kitaba, dəftərə verirdi.

O, ziyalı, müəllim, təhsilli insanları özünə nümunə seçirdi, onlara bənzəmək istəyirdi. İlk dəfə gördüyü teatr tamaşası isə onun həyat seçimini bircə an içində dəqiqləşdirdi.

Səhnəyə o, ilk baxışdan və birdəfəlik vuruldu. Səhnə onun əbədi məhəbbətinə çevrildi. Bu məhəbbət qarşılıqlı oldu. Hüseynqulu Sarabskinin teatra gəlməsində, aktyorluq sənətini seçməsində, püxtələşməsində teatr xadimlərindən, tanınmış ziyalılardan Nəriman Nərimanovun, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin, Rəhim bəy Məlikovanın, həmkarları - Hüseyn Ərəblinskinin, Cahangir Zeynalovun və başqalarının böyük rolu olmuşdur.

İlk dəfə 1902-ci ildə N.Nərimanovun "Di-

lin bəlası" pyesində Rəsul rolunda çıxan Hüseynqulu sonralar teatr səhnəsində M.F.Axundovun, N.Vəzirovun, Ə.Haqverdiyevin dram əsərlərində bir sıra müxtəlif xarakterli rollar oynayır.

O, yalnız milli repertuarda deyil, Azərbaycan dilinə tərcümədə Şeksprin, Heynenin, Şillerin, Qoqolun əsərlərində də çıxış edirdi. Məhz Henrix Heynenin "Əlməsur" pyesində ərəb səyyahının rolunda çıxış edərkən oxuduğu təsiredici "Hicaz" muğamı onu Azərbaycan mədəniyyətinin yeni bir aləminə - musiqili teatra, operaya gətirdi.

Məhz bu tamaşa zamanı Sarabski o zamanlar Azərbaycandan və Şərqi ilk operası olan "Leyli və Məcnun" üzərində işləyən Üzeyir Hacıbəyovun diqqətini cəlb etdi. Bu, zirvəyə gedən yolun başlanğıcı oldu.

Üzeyir Hacıbəyov məlahətli səsə malik, muğamlara bələd olan aktyor kimi də təbii və canlı Hüseynqulu Sarabskinin opera artistini kimi potensialını hiss edərək onu öz operasında baş rola - Məcnun roluna dəvət etdi. Bu rol Hüseynqulu Sarabskiyə sözün əsl mənasında ümumxalq məhəbbəti və ümumazərbaycan şöhrəti gətirdi.

Bu rol bəlkə də aktyorluq sənətinə hələ də "oyunbazlıq" kimi baxanların teatra münasibətini kökündən dəyişdirən təkən nöqtəsi oldu. Aktyorun özünün yazdığı kimi "vaxt ilə onu barmaqla göstərən, ona tənə ilə baxanlar indi onu Məcnun deyər çağıraraq alqışlayır, hörmətlə qarşılayırdılar".

Səhnədə yaşadığı 30 ildən artıq bir müddətdə o, 400 dəfə bu rolun seyrini yaşadı, yaratdı. Azərbaycan səhnəsinin əfsanəvi, təkrarolunmaz Məcnunu kimi tanındı.

Əziz Şərifin Sarabskinin Məcnunu haqda yazdıqları bu gün bizlər üçün sənədli yazı qədər qiymətli və canlıdır. "Sarabskinin oyunu misilsiz idi. Onun nəğmələri bulaq kimi axır... Ağlaya-ağlaya, inildəyə-inildəyə öz məhəbbətindən, öz Leylisindən Füzulinin qəzəlləri ilə ölməz muğam üstündə danışır, insan qəlbinin ən incə damarlarına iş-

ləyən musiqi mənə o qədər təsir edirdi ki, hönkürtümü çətin boğa bilirdim. Lakin göz yaşlarım durmadan axırdı.

Qəlbimi isə qərribə hisslər doldururdu. Zavallı, uğursuz, divanə Məcnun rolunu Sarabski böyük məhəretlə oynadı. O, Məcnun surətini səhnədə tam mənəsi ilə canlandırdı".

Dünya opera sənətinin unikal bir səhifəsi olan Şərqi və Qərbi musiqi teatr ənənələrinin kəşifdiyi muğam operasının tarixini Hüseyinqulu Sarabskisiz təsəvvür etmək mümkün deyil.

O, milli opera tarixində Ü.Hacıbəyovun opera və operettalarında - Kərəm ("Əslə və Kərəm"), Şeyx Sənan ("Şeyx Sənan"), Şah Abbas ("Şah Abbas və Xurşidbanu"), Söhrab ("Rüstəm və Söhrab"), Sərvər ("O olmasın, bu olsun"), Mərcan bəy ("Ər və arvad"), Əsgər ("Arşın mal alan"), M.Maqomayevin "Şah İsmayıl"ında Şah İsmayıl, Z.Hacıbəyovun "Aşıq Qərrib"ində Aşıq Qərrib rollarının ilk ifaçısı kimi ad qoydu.

Hər bir obraz üçün Hüseyinqulu Sarabski tərəvətli, fərqli boyalar tapırdı. Məcnunu ifa edərkən tamaşaçıların göz yaşlarına qər q edirdi. Şah İsmayılı oynayanda məğrurluğu, əzəməti ilə tamaşaçıları rıqqətə gətirirdi, Kərəm obrazını yaradanda yandırır-yaxırdı... O, Üzeyir Hacıbəyov, Müslüm Maqomayev, Zülfüqar Hacıbəyovla birlikdə çiysin-çiyinə yeni musiqi tarixinin qurucularından biri idi.

Bütün gücünü Azərbaycanca teatrın inkişafına həsr etmiş bu insanın həyat xatirələri "Köhnə Bakı" kitabında çox gözəl şəkildə eks olunub. Kitabın 1982-ci ildə buraxılmış

nüsxəsində çox maraqlı faktlar var.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Hüseyinqulu Sarabski 1910-cu ildən həmçinin rejissor tək fəaliyyət göstərmiş, Ü.Hacıbəyovun «Rüstəm və Zöhrab» (1910), «Ər və arvad» (1910), «Arşın mal alan» (1913), C.Məmmədquluzadənin «Ölümlər» (1916) əsərlərini tamaşaya qoymuşdur.

İnqilabdan əvvəl Bakıdakı Mərkəzi fəhlə klubunda dram dərnəyinə rəhbərlik etmişdir. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra professional və öz fəaliyyət teatr kollektivlərinin yaradıcılıq işində fəallıq göstərmişdir.

O, Azərbaycan Opera Teatrının solisti, 1932-ci ildən ömrünün axırlarınadək eyni zamanda xalq yaradıcılığı evinin rəhbəri olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında, A.Zeynallı adına Bakı Musiqi Məktəbində muğam sinfi üzrə dərs demişdir.

H.Sarabski bir sıra pyeslərə («Cəhalət», «Axtaran tapar», «Nə tökərsən aşına, o da çixar qaşığına» və s.) mahnılar yazmışdır.

Qeyd etməliyik ki, Hüseyinqulu Sarabskinin xatirələri, «Köhnə Bakı» əsəri Azərbaycan teatr tarixinin öyrənilməsi, eləcə də tarixi-etnoqrafik material baxımından qiymətli məxəz kimi dəyərləndirilir...

© Vüsalə ƏSGƏROVA,
ADMİU-nun müəllimi

Ə d ə b i y a t

1. Л.Карагичева. Азербайджанская музыка. Баку – 1961.
2. К.Касимова. Жизнь и творчество Г.К.Сарабского. Баку – 1980.
3. Sevdə İsmayılı. İki Hüseyin www.azadliq.org. 21 mart 2009-cu il. Bakı.
4. Nəzakət. Yaddaşlara bəxş olunan gözəllik. "Səs" qəzeti – 9 yanvar 2009-cu il.
5. F.Nəcəfov. Səhnəmizin Məcnunu: həm aktyor, həm xanənda, həm rejissor, həm dramaturq H.Sarabski. "Kaspi" qəzeti – 4 sentyabr 2008-ci il.
6. R.Məmmədova. Səhnəmizin əfsanəvi Məcnunu. "Mədəni-maarif işi" jurnalı - 2009, №3.
7. ASE. On cildde. VIII c. Bakı – 1984.